

שמעתא עמי קתא

גליון תקצ"א | פרשת שמות | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם אמרינן יהרג ואל יעבור על הלבנת פנים

א. אונאת דברים. ב. יכול להעזר מהם / ברמו / בשתיקה. ג. במומר / בתינוק שנשבע. ד. מלבין פני חברו ברבים / לאו ד"לא תשא עליו חטא".
ה. בקטן / גדול יטן. ו. ועושו של מלבין פני חברו ברבים. ז. יהרג ואל יעבור. ח. בשעת מריבה.

א. אונאת דברים

תנן בבב"מ (נח.) כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשך הראשונים. ואמרו בגמ' "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא פכ"ה פס' יז) באונאת דברים הכתוב מדבר. וכן הביא הרמב"ם (ל"ח ר"ט) שהזהירו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו מאמרים יכאיבוהו ויכעיסוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם, כמו שתזכור לו פעולות נעורוהו ועשה תשובה בו, וכמו זה ההתלהלה במומין המכאיבים. והוא אמרו (בבב"מ פ"ה פ"ג) ולא תונו איש את עמיתו וגו', ע"כ. וכן הוא בחינוך (מצוות שלו-שלח), בסמ"ג (לאוין קטא) ובסמ"ק (סי' קכב). ואמרו בגמ' שם גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שבאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלקדך. וכן הביא הרמב"ם (שם). וז"ל הסמ"ג (שם) בגי' דברים גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, זה בממונו וזה בגופו, וזה לא נאמר בו ויראת וזה נאמר בו ויראת, ע"כ. והחינוך (שם) פירש שאונאת דברים חמיר טפי כי הוא דבר קשה מאד ללב הבריות והרבה מבני"א יקפידו עליהן יותר מן הממון. וכן פסק השו"ע (ח"מ סי' רכח סעי' א), וכן הביא הח"ח (לאוין אות יג), ועיי"ש (באמ"ח יג) שנקט שאינו עובר על לאו זה אלא בפניו.

ועיי"ש בחינוך דאין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה, וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון המצוה על זה, ית' ויתעלה, ע"כ. וכת' המרדכי (ב"מ סי' שו) על מי שהיו עליו עדים שאינה את חברו בדברים שראב"ג צוה להלקות אותו שהרי עבר על לאו גמור. והביאו הדרכ"מ (ח"מ סי' רכח אותיות א-ב) וכת' דנר' דלאו מלקות ממש קאמר דהא לאו שאין בו ממש אין לוקין עליו, אלא מכת מרדות קאמר. וכ"כ הסמ"ג (לאוין ט) דאין לוקין את המוציא שם רע אע"ג דעון גדול הוא. ונר' דמוציא שם רע על חברו הוא בכלל לאו תונו. אמנם הסמ"ג כת' דכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רע שאמר פני רעלי שמסור ללב. ועי' בחי"ק (נ"ד ח"ג סי' ט) שכת' שיש הונאה בשתיקה, והוכיח כן מהחינוך והיראים הנ"ל. וכן הוכיח במעשה רוקח (מכירה פ"י ה"ד) מהרמב"ם. והח"ח (חובת השמירה פ"ד) כת' דנר' דאף בכתב או ברמו שייך משום איסור אונאת דברים אם כוונתו לצעור.

ב. יכול להעזר מהם / ברמו / בשתיקה

ועי' בחינוך (שם) שכת' שהזהרנו שלא נא' לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם. ומשמע דאם יש לו כח להעזר מהם אין איסור מה"ת, ואפשר דהיינו טעמו כי בכה"ג אינו מצטער כ"כ. ושו"מ בשב"ה (ל"ח סי' ש"ט אות ה) שהעיר כנ"ל. וכן משמע מהרמב"ם הנ"ל שכת' "ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם". ועי' להלן אות ד' ב"ש הח"ח.

ועי' עוד שם בחינוך שכת' שראוי להזהר שאפי' ברמו דבריו לא יהיה נשמע חרוף לבני"א, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים. והיראים (מצוה קפ) כת' דכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רע שאמר פני רעלי שמסור ללב. ועי' בחי"ק (נ"ד ח"ג סי' ט) שכת' שיש הונאה בשתיקה, והוכיח כן מהחינוך והיראים הנ"ל. וכן הוכיח במעשה רוקח (מכירה פ"י ה"ד) מהרמב"ם. והח"ח (חובת השמירה פ"ד) כת' דנר' דאף בכתב או ברמו שייך משום איסור אונאת דברים אם כוונתו לצעור.

ג. במומר / בתינוק שנשבע

ואיתא בבב"מ (נט) אמר רב חננא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אל תוניהו. וכת' היראים (שם) שלמדנו מגמ' זו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ליראי ה', אבל אם עברין במזיד הוא אפי' בדבר א' ולא עשה תשובה רשאי להתאותו בדברים. והיינו דאמרינן במגילה (כ"ה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוי. ואמרינן במנ"ק (ז' ט) שריי נידה מאן דסני שומעניה, ואמר ר' אמי האי מאן דעבר אדרבנן שרי למקרייה עברינא, והיינו דאשכחן במדרש מנין ההונה אותך שאתה רשאי להתאותו ת"ל עמיתו פי' כיון שהונה אותך הרי הוא עברין ואינו אתך בתורה ובמצוות, ע"כ. וכן הביא הסמ"ג (שם). והמרדכי (ב"מ סי' שו) הביא הא דרב חננא וכת' דאלמא דלענין אונאת ממון אע"ג שאין מקיים המצות אסור להונות דאל תונו איש את אחיו כתיב ולא כתיב את אחיך כך א"ל מורי הכהן. ואני אומר א"כ מצנינו אונאת ממון חמור מאונאת דברים ואנן הא קאמרינן גדול אונאת דברים מאונאת ממון וכו', ואפשר דלא ממעט הכא כי אם אונאת גוי מתרוויני, אבל ישראל לא אפי' אין עושה מעשה עמך, ומיהו מדקתני אם היה בעל תשובה לא יאמר לו וכו' משמע דאם אינו בעל תשובה אין בו משום אונאת דברים [ספר החכמה], ע"כ. וכת' הב"ח (ח"מ סי' רכח אות א) דלפ"י הך דרשא דרב חננא לענין אונאת דברים איתאמרה דמותר להונותו אם אינו מקיים דיני תורה ומכ"ש אונאת ממון דמותר ולענין מעשה צ"ע, ע"כ. ועי' בדרכ"מ (אות א) בשם הנמק"י (ב"מ לב' ברי"ף) שכת' דלמדנו שלא הזהירה תורה על אונאת דברים אלא ליראי השם. ואמרינן במדרש אם הונה את עצמו מותר אתה להונהו שזה אינו קרוי עמיתך כו', ע"כ.

וז"ל הרמ"א (שם סכ"א) י"א דאין מצווין על אונאת דברים אלא ליראי השם. ומי שמאנה את עצמו מותר להונהו, ע"כ. וביאר הסמ"ע (סי' ט) דלכא פ"י תוכיח מכל מקום, וכול אפי' משתנים פניו ת"ל לא תשא עליו חטא, וכן משמע קצת בנמק"י שכת' שם לפני זה ג"כ הדין דמי שאינו יר"ש אינו מוזהר עליו. אבל לא נ"ל, דא"כ לא הו"ל לכתוב סתם שאינו קרוי עמיתך, אלא הל"ל שאינו בתורה ובמצוות, אלא נר' דכונת המדרש היא כפשוטו, כיון דאין דרך בני"א להונות אדם את עצמו, משו"ה אינו נקרא עמיתך, שאינו מכלל בני הישוב והדרך ארך, ומשום הכי נמי סתם כאן הרמ"א, ע"כ. ובהסמ"ע נקט הנהיבות (ח"מ סי' א).

ועי' בשבט הלוי (ח"ח סי' שט) שכת' שבודאי הכי קיי"ל בענין אונאת דברים אבל לא באונאת ממון, וגם באונאת דברים הרבה יש להזהר בזה דכמה דברים רעים יוצאים מזה, אם לא שצריך כדי לייסר לרשעים וכוונתו לשי"ש, ובגר כתי' הפוסקים דאסור מה"ת אפילו אינו שומר התורה והמצוות, ע"כ. ועיי"ש (ח"ח קונטרס המצות סי' ט) דאם הוא בגדר תינוק שנשבע אסור להונותו.

ד. מלבין פני חברו ברבים / לאו ד"לא תשא עליו חטא"

ואיתא בערכין (טו) מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנא' הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו, ת"ל (ויקרא פ"ט פס' יז) תוכיח מכל מקום, וכול אפי' משתנים פניו ת"ל לא תשא עליו חטא, ע"כ. וכת' הרמב"ם (דעות פ"ו ה"ח) ומכ"ה את חברו ותחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנא' ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ואת תראה עליו חטא, מכלא שאסור לאדם להכיל את ישראל וכ"ש ברבים, אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקח עליו עון גדול הוא, כך אמרו חכמים מלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעה"ב, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו, ע"כ. וכן הביא הח"ח (לאוין אות יד) שהמביש את חברו אפי' במקום תוכחה ובינו לבין עצמו דהיינו שלא לדבר אתו קשות עד שיכלימו. ועי' בח"ח (לאוין באמ"ח אות יד) שכת' לבאר דלאו ד"לא תונו" עיקרו קאי אפי' אם המצטער אינו מתבייש ע"י זה רק צער בעלמא, כמו שצויר שם בגמ' לא יתלה עיניו וכו' וכיוצא"ה. והלאו דלא תשא עיקרו נאי רק על שלא לבייש, ובוודאי המבייש עובר ג"כ על "ולא תונו", שהמתבייש מצטער ג"כ, והא דככתב התורה להלאו דלא תשא עליו חטא, כדי למשמחיה לדין הוכחה, להורותינו דאפי' במקום תוכחה אסור לבייש. ועיי"ש (לאוין אות יד) שכת' שאם הלבין פניו נמי עובר גם על לא תשא עליו חטא.

ועיי"ש ברמב"ם שכתב בד"ה בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחריפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל. וכן הביא הח"ח (לש"ה"ר כ"ל ד אות ז) והשעה"צ (סי' תרח אות ח). וכת' הח"ח (לש"ה"ר כ"ל באמ"ח אות א) דאם ע"י ההכלמה יציל ממון הנעשק מידי עושקו לכ"ע מותר להכלימו. ועי' בשע"ת (שער ג אות ר"ט) ובמנ"ח (מצוה רמ אות א).

ה. בקטן / בנו / גדול ישן

ויעי' בחינוך (מצוה שלח) שכת' דלהלאו דלא תונו נוהג אפי' בקטנים דראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי. וזולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפי' בבני ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בעניינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. וביאר המנ"ח דלאו זה קאי גם על קטנים דמאי שנא אם הוא קטן דנכלם ע"י בחו"מ סי' ת"ך בוודאי מוזהר עליו.

פניני הלכה

האם במקום ספק דרבנן יכול לברך על קיום המצוה (ג)

א. תנן (יד"ס פ"ב מ"ד) ספק נעשה בהם מלאכה ספק לא נעשה בהם מלאכה, ספק יש בהם כשיעור ספק שאין בהם כשיעור, ספק טמאים ספק טהורים, ספקן טהור. וכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"יז) - מים שנסתפק לו אם נעשה בהם מלאכה או לא נעשה, אם יש בהן כשיעור או שאין בהן, אם הם טהורים או טמאים, ספק נטל ידיו ספק לא נטל, ספקי טהור, שכל ספק שבטוהר הידים טהור. וביאר הכס"מ (שם) דמ"ש ספק נטל ספק לא נטל אינו מפורש להדיא במשנה, אלא דהרמב"ם ס"ל דכן דינו (וכן הוא בב"י סי' ק"ס).

ודכדרי הרמב"ם כתבו הטור והשו"ע (סי' ק"ס ס"א). וכתב רבינו מנוח (על הרמב"ם שם) דטעמא דכל ספק בנט"י טהור, מפני דנטילת סתם ידים מדרבנן היא, ואשתכח דה"ל ספקא דרבנן ולקולא. והביאו הב"י (סי' ק"ס). וכתב עוד הב"י משמיה דתורתא דהשן (סי' ק"ס) דנראה דה"ה בכל פלוגתא דרבנותא נקטינן לקולא, דהתם נמי ספק הוא כמאן קי"ל, ומדכיל ותנא שכל ספק שבטוהר ידים טהור.

ב. והנה בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קכ"ט) נשאל בספיקות שטוהר בהם חכמים במים כגון ספק שנעשה בהם מלאכה וכו' אם יש לברך עליהם. והשיב דנראה דכיון דאכשרניהו רבנן בהדיא, ע"מ שיברך הוא.

וכן מצנינו בפמ"ג (סי' ק"ס, משב"ז ס"ק ז) דכתי' דהא דמקלינן בספק נט"י ספקא דרבנן לקולא, אע"ג דמברכין על נט"י ויש חומר לא תשא, י"ל כיון דהנטילה כשרה לית כאן לא תשא (עיי"ש מש"כ עוד בזה). והביאו לדינא המשנ"ב בה"ל (סי' ק"ס ס"א ד"ה מים שיש לו ספק) וסיים שם - וכמ"ש לקמן בס' רס"א סי' ס"ח א' לענין עירוב חצרות. [ומיהו יעויין שם בב"ה ד"ה עירוב חצרות] דכתב דטעמא דמצי לברך על עירובי חצרות בין השמשות, ולא אמרינן דהוי כשאר דברים דקיימא לן ספק ברכות להקל, משום דלענין עירובי חצרות דקיל עשו הדבר כאילו הוא יום ודאי.

אולם יעויין בחז"א (אמ"ח סי' ב"ג ס"ק י"ג) דכתב דנראה דהנטול ממים מסופקים אינו טהור ודאי, אלא טהור מספק, שלא הכשירו מים ספולים מספק אלא טהור את הידים מספק, ולפיכך ראוי שלא לברך מספק, אע"ג דנטילה מועלת להתיירו דמעיקרא ודאי היה אסור באכילת פת ובנטילה זו הותר.

ג. אמנם אע"ג דלענין מים שיש בהם ספק הביא הבה"ל את דברי הפמ"ג דיכול לברך על הנטילה. מיהו מצנינו עוד דנח' הפוסקים אי בעינן לנט"י דוקא מים, או דשרי שרי ליטול אף במי פירות או ביין. ובשו"ע (סי' ק"ס ס"ב) כתב ד"ה"א שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד, וי"א שהיין כשר לנטילת ידים, וי"א שכל מי פירות כשרים לנטילת ידים בשעת הדחק. וכתב שם המשנ"ב (סי' ק"ס ס"ד) דלדינא יש להורות כדעה השלישית להחמיר ביה ולקולא במי פירות כדעת הדחק. ואעפ"כ כתב בש"ח (סי' ק"ס) דלענין ברכה נ"ל דלא יברך על נטילה זו.

ובפשוטו יש לחלק דשאני במים שיש בהם ספק אם נעשה בהם מלאכה או אם יש בהם כשיעור, דדבר מוכרע הוא לדינא דיכול ליטול בהם מחמת דספקם לקולא, ועי"כ מצי נמי לברך על הנטילה, משא"כ בנוטל במי פירות דהוא מוח' הפוסקים אי יכול ליטול בהם, אלא דאנן תפסינן לקולא מחמת דספק דרבנן לקולא, דבכה"ג ס"ל למשנ"ב דלא יברך. ואע"ג דהמשנ"ב גופיה (סי' ק"ס ס"ק מ"ז) כתב דספק במח' הפוסקים הוא כשאר ספק, דכיון דלא הכריעו בה הרי הוא ספק במילתא דרבנן ונקטינן להקל. וכמ"ש הב"י. מ"מ לענין ברכה דחמירא טפי, י"ל דבהא ס"ל דלא אזלינן לקולא אלא במקום דהכרעת הפוסקים דספקו לקולא, וכההיא דמים שיש ספק אם נעשה בהם מלאכה או אם יש בהם כשיעור דדבר מוכרע הוא דספקו להקל.

ד. אולם יעוי' במשנ"ב תפ"ו ס"ק א' דכתב לענין אכילת כזית מרור דכיון שהוא דרבנן יש לסמוך בדעיבא אכל שליש ביצה, אך לכת' כיון שצריך לברך על המרור נר' דאין להקל בזה, אם לא שהוא אדם חלוש וקשה לו יכול לסמוך ולאכול רק כשליש. ומשמע דאם הוא חולה וקשה לו יכול אף לברך (אע"ג דשו"ע שם הזכיר רק דעת ה"ה"א דשיעור כזית כחצי ביצה).

והנה **הרמב"ם** הנ"ל כתי' שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול. וכתו' **בעל הפמ"ג** בספרו **מתן שכרן של מצוות** (הקריה ה) **שהרמב"ם** כתי' קטן מסברא כלי ההורג כקטן בן יומו חייב הי"ה לבייש בכתובת קטן בן יומו, **ע"כ**. ו**הבנין ציון** (ססי קעג) תמנה עליו דהרי מה שנחשב כרצוח הוא משום דאזיל סומקא ואתי חוררא וזה לא שייך בקטן כו', ולכן נ"ל **שהרמב"ם** לא מסברא כתי' כן אלא ע"פ **הגמ' בב"ק** (פג) דאמרינן שם דקטן יש לו בושת ומסקינן דהיינו בשיש בו דעת דמכלמי ליה ומיכלם, וכן נפסק **ברמב"ם** (חובל פ"ה פ"ג) **ובטש"ע** חו"י"מ (ס"י תג) כתי' דלקטן כזה נתכוון **הרמב"ם** והיינו דמרגיש בבושה. ועיי"ש שכתו' דישן יש לו דין גדול דהמבייש את הישן חייב כמבואר בפרוסקים שם כיון שמכיר בבשתו לכשיקץ, ומכז זה לא ראיתו מבואר בפרוסקים, ע"כ. וכן מבואר **במנ"ח**.

ז. עונשו של מלביץ פני חברו ברבים

תנן באבות (פ"ג מ"א) ר' אלעזר המודיע אומר המחלל את הקדשים כו' והמלביץ פני חבירו ברבים אע"פ שיש בו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. ואיתא **בב"מ** (ח - ט) תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלביץ פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, א"ל שפיר קא אמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוררא, א"ל אביי לרב דימי במערבא במאי זזהרי א"ל באחוריי אפי דאמר רבי חנינא כו' כל הוירדין לגיהנם עולים חוץ מגי שוירדין ואין עולין ואלו הן הבא על אי"א והמלביץ פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו, מכנה היינו מלביץ אע"ג דדש ביה בשמיה כו', המלביץ את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעה"ב, ע"כ.

וכתו' **הרמב"ם** (תשובה פ"ג הי"ד) כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהן מ ישראל אין להם חלק לעוה"ב, ויש עבירות קלות ומאלו ואעפ"כ אמרו חכמים **שהרגל בהן** אין להם חלק לעוה"ב כו', ואלו הן המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינויו והמלביץ פני חבירו ברבים כו', בד"א שכל א' מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה כו', ע"כ. וכן נקט **בשמירת הלשון** (ח"ב פ"י) דדוקא ברגיל אין לו חלק לעוה"ב. ו**באג"מ** (ח"ה ס"כ א אות יד) ביאר מקור **הרמב"ם**, עיי"ש.

והמהר"ק (שרש קפג) כתי' ראו כמה יש לו לאדם להזהר שלא להלביץ פני חבירו ברבים על חנם וראוי לחקור ולדרוש בכמה דרישות וחקירות קודם שיעשו מעשה לעכב אדם שלא לקרוא בתורה בצבור וכדו', והמקיל בזה דמו בראשו בלי ספק, ע"כ.

ועי' **במתן שכרן של מצוות** (שס) שכתב דמסתברא דרבים הוי כל שיש שלשה דהיינו הוא ושנים עמו ובייש לאי משוק הוי רבים, כמו בטומאה דרה"ר ספק טהור היינו שלשה, ויש רבים עשרה מים כאן בשלשה נמי, ע"כ. וכן קנט **הבנין ציון** (שס). וכן **הח"ח** (לשה"ר כ"ל ב באמ"ח אות א בהגה) כתי' דסתם רבים שלשה כדאיתא **בגיטין** (מו) **ובכתובות** (עה), עיי"ש.

ז. יהרג ואל יעבור

איתא **בברכות** (נג) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב כו' נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילביץ פני חברו ברבים מנלן מתמר שהנמר היא מוצאת וגו' (בראשית פ"ח פ"י כה). ופירש **המאירי** (ברכות מג) דמה שאמרו שיפיל עצמו לכבשן האש הוא רק בדרך צרות. ו**המשך חכמה** (דברים פ"ל"ד פ"ס ח ד"ה ולכן) כתי' שתמר עשתה כן כי הייתה לפני מתן תורה ודינה כבן נח דמתור להם ליהרג על מצוות שא"צ לערוך בשאר עבירות מותרות, אכן דימו אבק הרציחה אל הרציחה ואלא נתבאר היאך משכחת

אבל יעו"י **בתוס'** (סוטה י) שכתו' דנר' דהא דלא חשיב הא דמר זטרא **בפסחים** (פה) בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקו"ני עבודת כוכבים, גילוי עריות ושפיכו דמים, משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות. ומבואר שעל הלבנת פנים גם אומרים יהרג ואל יעבור. וכן נקט **בהגהות מים חיים** (הפרי"ח ס"ח"ח פ"ה ה"ב) ע"פ תוס' הנ"ל.

והרבינו יונה בשערי תשובה (ח"ג אות קלט) כתי' דהלבנת פנים בכלל אבק הרציחה, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה. וכן אמרו רז"ל (ב"מ נח ה). והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות, על כן אמרו רז"ל (ב"מ נט) לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילביץ פני חבירו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות מותרות, אכן דימו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו (סנהדרין טז) כי יהרג ולא ירצח. ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילביץ פני חבירו ברבים, ע"כ.

ועי' **במתן שכרן של מצוות** (שס) דלפי **השע"ת** י"ל דלא מנו הלבנת פנים בפסחים משום דהוי בכלל אינך וכל אביורייהו. וכ"כ **בבנין ציון** (שס) דלפי דברי השע"ת אין קושיא למה לא קחשיב בכלל ג' דברים שהרי גם אבק ע"ז כגון להתרפאות בעצי אשרה ואבק ג"ע לעמוד לפניו ערומה ולדבר עמה ג"כ לא קחשיב באפי נפשיהו ולכן קשיא לי על הפרוסקים ביו"ד סי' קנ"ז שלא הזכירו רק אבק ע"ז להתרפאות בעצי אשרה, וכן אבק ג"ע לספר עמה, ולא ג"כ אבק דשפיכות דמים, ואולי נרמו זה במה שכתב **הרמ"א** (יו"ד סי' קג) "וכל אסור ע"ז ג"ע ושי"ד אע"פ שיש בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור", ואלא נתבאר היאך משכחת לאו בעלמא אצל שפיכות דמים אבל לפי הנ"ל אתי שפיר דמלביץ פני חבירו הוא לאו דלא תשא עליו חטא, ע"כ.

ועי' עוד **במתן שכרן של מצוות** (שס) שהקשה שם על התוס' היאך שייך למילף מתמר שיחודה רצה לשורפה דעל הלבנת פנים יהרג ואל יעבור, הרי ע"פ מה שכתבו התוס' בפסחים דאם אומרים לאדם הנח עצמך השליך על התנוק ואם לאו תהרג מותר דאדרבא מאי חזית דדמה דחברך דמק' טפי דלמא דמא דידך סומק טפי כל שאינו עושה מעשה, ותמר היתה רשאה להציל עצמה ולפנים משורת הדין, ונשאר צ"ע.

והבנין ציון שם תמנ עליו דהיאך שייך בזה לפנים משורת הדין, שהרי לכל הפרוסקים ביו"ד סי' קנ"ז אם לא במתכוין לעבור על דת אסור למסור עצמו בעבירות שדינם דיעבור ואל יהרג, גם מה שהקשה מתוס' לעני"ז לא קשיא שהרי שם הטעם מפני שהוא אינו עושה מעשה, אבל בהך דתמר יש מעשה דהלבנת פנים, והיאך ידמה זה למניח עצמו להפיל על התנוק כו', ולכן שפיר ילפינן מתמר שע"כ ע"פ הדין היתה מוסרת עצמה למיתה דמשום הלבנת פני חבירו ברבים יהרג ואל יעבור, ע"כ.

ועיי"ש **בבנין ציון** שמשוק הלכה דאם יכול להציל עצמו ממתיה ע"י שיבייש גדול או קטן דמרגיש בבושה בפני שני ישראלים, חייב למסור עצמו למיתה ולא יביישו, אבל מפני קטן שאינו מרגיש בבושה אמרינן יעבור ואל יהרג, וישן יש לו דין גדול דהמבייש את הישן חייב כיון שמכיר בבושתו לכשיקטן, ואזיל סומקא, ע"כ.

והמנח"ש (מהדו' ק' ס"ז ותני ס"ג ק"ג אות א) הקשה לדעת סוברים דיש דין יהרג ואל יעבור דמ"ט לא יהא מותר לחלל שבת כדי למנוע הלבנת פנים, וכ"ש במי שרודף אחר חבירו לבזותו ולהלביץ פניו ברבים בעלילות של שקרים וכזבים. ועוד קשה למה היה אסור לתמר לומר את האמת ולהציל עצמה ממי שרצה להמיתה שלא כדין, דאטו אסור לתבוע בן טובים לדין תורה משום דיתבזה הוא ומשפחתו. והדבר צריך הכרע, עיי"ש. ו**הגריש"א זצ"ל** (הערוך ב"מ נט) הקשה דהרי איתא **בברכות** (ט) דהרואה כלאים אצל חבירו ויטוהו ואפילו בשוק, הרי דמתור להלביץ פני חברו ברבים כדי לאפרושי מאיסורא, וא"כ הי"ה גבי תמר הרי היה לה חלקו הפני על הירודה כדי להפרישו מרציחה שלה וכן העוברין דבן נח מוזהר על העוברין.

ולמעשה מסתימת הפרוסקים ביו"ד סימן קנ"ז משמע דבכה"ג א"צ ליהרג, ומש"כ **הבנין ציון** שדין זה מרומז **ברמ"א**, צ"ע, שדין מחדש כזה **הרמ"א** יכלול רק ברמיהו. [ועי' **בח"ח** (סוף ההקדמה בהגה) שכתו' דאע"פ שספר שע"ת לרבינו יונה הוא מכלל ספרי מוסר מ"מ נר' לעינים כו' ששמר ודקדק את דבריו שלא יצא מגדר הדין ובפרט בהלכות לשה"י שלו כו', ובכל זאת ע"פ הרוב לא סמכתי עליו לנב, רק במקום שנשמע מדבריו איזה קולא, אבל לחומרא כמעט רובו ככולו הבאתי עוד איזה ראיות, ע"כ].

ה. בשעת לביצה

ועיי"ש **בחינוך** שכתו' שלפי הדומה אין במשמע שאם בא ישראל א' והתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים שלא יענה השומע, שא"א להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למכרכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת כו', ויש לנו ללמוד דבר זה שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התיירה התורה הבא במחתרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבירו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להינצל ממנו. ואולם יש עת מבני אדם שעולה שחיתותם כ"כ שלא ירצו להכניס עצמם בעורא וזו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בבן יותר מדי, ועליהם אמרו בשבת (פג ה) הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משביגין, עליהם הכתוב אומר (שופטים פ"ה פ"ג) לא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ע"כ. וכן נקט **הח"ח** (לאוין באמ"ח איתיות ח - ט).

מסקנא דדינא

א' המצער את חבירו בדברים עובר על "לא תונו איש את עמיתו", ועל כן אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכן כל כיוצ"ב. אף בכתב או ברמו אם כוונתו לצער את חברו עובר על לאו זה. ונוהג אפי' בקטן שמרגיש בבושה, אלא שהלחריכו ולחנכו שרי אם יש צורך, ומ"מ אף באופן זה ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי. ב' המבייש את חבירו מלבד הלאו ד"לא תונו" עובר גם על "לאו תשא עליו חטא". ואם עושה כן הרבים (שלשה והמבייש מהמנין), ורגיל לעשות כן, אין לו חלק לעה"ב. ג' אפי' במקום תוכחה אסור לבייש את חבירו, בד"א בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שבין אדם למקום אם לא חזר בו בסתר מכלמינן אותו ברבים ומפרסמים עד שיחזור למוטב. ד' אם אנסו אותו לבייש את חברו או שיהרגנו י"א דאמרינן דיהרג ואל יעבור, כי המבייש כאילו הרגו. וי"א שלא נאמר דין יהרג ואל יעבור בזה, וכדבריהם משמע מסתימת הפרוסקים.

ואפשר דס"ל לחלק בין היכא דאיכא מח' בפוסקים אם אפשר לקיים את המצוה באותו החפץ, וכגון בנוטל ידיו במי פירות, דבכה"ג אע"ג דק"ל דיכול ליטול בהם ידיו מחמת דספק דרבנן לקולא, מ"מ לענין ברכה חי"י [דבכה"ג פ"י דמחמת דספק דרבנן לקולא אמרינן דיכול לאכול אחר נטילה זו, דטהרו הידים מספק. לבין היכא דהדבר דואי כשר למצוותו אלא דיש ספק אם נפסל או אם יש בו כשיעור דבכה"ג נקטינן דספיקו לקולא אף לענין הברכה [דבכה"ג פ"י דמחמת דספק דרבנן לקולא אמרינן דהחפץ כשר למצוותו].

ה. אמנם אם פיש שיש בהם ספק אם נעשתה בהם מלאכה, לאו מילתא פסיקתא היא דיכול לברך על הנטילה [וואת מלבד דעת החו"א דס"ל דשאני נטילת ידים דלא הכשירו רבנן את המים הפסולים מספק, אלא הכשירו הידים], דיעו"י **בבן איש חי** (שי"ר פרשת אחרי מות קדושים ס"ג) דכתב דמים שלא נתכוון לשרות בהם פת, רק שנפל הפת מאליו לתוכו, אע"פ דמלשון השו"ע וגדול הפרוסקים משמע דכשרים לנטילה, מ"מ לכתחילה יש לחוש לסברת המחמירים, ואם אין לו מים אחרים אלא אלו יטול אך לא יברך בשם ומלכות דק"ל ספק ברכות להקל. וכ"כ (שם ס"י"ז) גבי מים שהיד סולדת בהם, דאע"ג דהשו"ע מתיר ליטול מהם, יש לחוש לסברת המחמירים, ובשעת הדחק שאין לו אלא אלו מותר ליטול מהם אך לא יברך. וכ"כ שם (ס"י"ח) גבי נטילה בשאר משקין במקום שאין לו מים.

וכן הוא **בכה"ח** (לגרי"ח סופר זצ"ל - סי' ק"יס ס"ק נ"ב נ"ה). וכיוצ"ב מציינו דבבריו (דהכה"ח) לענין נט"יי של שחירת, דאע"ג דלשון המחבר (ס"ד ס"ג) **דטוב** להקפיד בנטילת ידים שחירת בכל הדברים המעכבים לסעודה, ומשמע דאינו לעיכובא, מ"מ הביא שם (ס"ק כ"ז) דברי **המור וקציעה** דכל היכא דאינו ככל דקדוקי נט"יי דסעודה לא יברך.

וע"ע דבבריו בס"י פת"ו (ס"ק א) דכתב דהא דבמרור שהוא מדברי פוסרים יש לסמוך על המקילין, היינו דוקא לענין דיוצא בדיעבד אם אין לו או אינו יוכל לאכול יותר משליש ביצה, אבל לענין ברכת על אכילת מרור אין לברך על פחות מחצי ביצה משום דק"ל ספק ברכות להקל. [מיהו התם שאני דהשו"ע הזכיר רק דעת הי"א דשיעור כזית הוא חצי ביצה, וא"כ פשיטא לדעת פוסקי ספרד יש לחשוש לספק ברכות כל היכא דאוכל פחות משיעור זה].

העולה לדינא - א. היכא דהכרעת הפרוסקים להקל מחמת דספיקא דרבנן לקולא, כגון במים שיש ספק אם נעשתה בהם מלאכה, דעת המשני"ד דיכול לברך על הנטילה. א' אמנם יש פוסקי ספרד דס"ל דאף בכה"ג לא יברך. **ב.** במקום דאיכא מח' הפרוסקים בדבר אלא דאנן פסקינן לקולא מחמת דספק דרבנן לקולא, נראה מדברי המשני"ב דלאו מילתא פסיקתא היא, ופעמים שיש מקום לחשוש לענין הברכה. ג. דעת החו"א דספק בנטילת ידים אינו דומה לשאר פסיקות דרבנן, ואף היכא דהוכשורו המים מחמת ספק, אף דדינא הוא דיכול לאכול על סמך נטילה זו, מ"מ לא יברך על הנטילה.

ככתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א
מז"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

ענינים שונים בעבודת השם

אדוני אבי זצ"ל היה אומר שאפי' סבר פנים יפות הוא ממה ששייך לחברי ונמצא בידי, ואם אני לא נותן לו את זה, אני עושה לו עוולה. במשנה באבות (א, ט"ז) כתוב "הווי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות", והרי שמאי החזיק בהנהגה לפי מידת הדין, והלל בהנהגה לפי מידת הרחמים, ואף על פי כן מי שאומר במשנה לקבל בסבר פנים יפות הוא שמאי הזקן, הרי שסבר פנים יפות שלי מגיע לחברי אפילו במידת הדין.

(מכתב מאליהו ח"יה, עמ' 36)

- לני שכתבו באשכול בענייני מתנות לעניים שחלקו על עמי הוא אצל בעל הבית ושלו הוא נוטל, ואם בעל הבית לא יתן הריהו גוזל אותו ממש, כמו הנפקד אשר לא יחזיר מה שנתנו לו בפקדון. כן הוא העניין של סבר פנים ומי שלא עושה כן הרי הוא גוזל את חברו. (כתבי הסבא מקלס ח"ב, עמ' תקמ"ו)

נערך מתוך ספר "עבודת הפרשה"

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיר 1244-295-073

יו"ל להצלחת עם ישראל, לרפ"ש של כל הפצועים ולשובם של כל השבויים והנעדרים במהרה

להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ר amikta@amikta.co.il - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503